

GEDİZ VADİSİNDE PREHİSTORİK İNSANLARIN AYAK İZLERİ

İsmail Yalçınlar*

Giriş :

Kaynak kesimleri Murat Dağı ve Şaphane dağının yüksek yamaçlarına kadar uzanan Gediz Nehri, özellikle orta çığırında yataya yakın durumdaki karasal Neojen tabakalarını aşındırarak, Menderes masifinin gnays ve mikaşistleri içine sürempoze bir biçimde gömülmüştür. Bu kesimlerde dar ve derin boğazlar ve yarma vadiler göze çarpar; boğaz vadilerin Salihli ovasına açıldığı kesimde, Demirköprü Barajı yapılmıştır. Baraj adını, baraj gölü altında kalan Demirköprü'den almıştır; eskiden Salihli-Gördes-Demirci yolu, bu köprünün üzerinden geçerken sonradan barajın üzerinden geçirilmiştir. Gediz vadisinin alüvyonlarla kaplı taban kesimlerinin kolayca sulanabilen ovalarında nehirler, küçük ve büyük köyler dizilmiş durumdadır. Elektrik enerjisi sağlamak, verimli toprakları taşkın felaketinden kurtarmak ve aynı zamanda sulamak amacıyla yapılmış Demirköprü barajının oluşturduğu göl, bölgedeki manzaralara ayrı bir güzellik katmıştır.

Baraj ve baraj gölü çevresindeki tabii bitki örtüsü genellikle palamut meşesi ormanları ve «maki» den meydana gelmiştir. Ancak bu örtü çok eskiden beri tahrip edildiği için çok bozulmuş ve parçalanmış ve yer yer zayıf ve seyrek bir halde kalmıştır. (Foto. 1-4)

Barajın yer aldığı orta kesimde, 1000 m. yükseltiyi geçen bazı tepe ve dağlar varsa da, genel olarak 700-1000 m. yükseltideki platolar daha yaygın durumdadırlar. Bu platolar, yaklaşık 700-1000 m.

---

* Prof. Dr. İ. Yalçınlar, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Emekli Fiziki Coğrafya Profesörüdür.

yükseltide görülen, temeldeki gnays ve mikasistlerle, bunların bazen yataya yakın bazen de monoklinal durumda örten neojen karasal tabakalarını kesen ve genellikle Pliyosen yaşında kabul edilen bir peneplene tekabül eder. Kula kesimindeki bazaltik örtülerin durumları da oldukça enteresandır; bunların, bazı kesimlerde neojen göl tabakaları altında kalıp yer yer örtülmüş buldukları, bazı kesimlerde de bugünkü vadileri takiben aktıkları ve yer yer genç volkanik koniler meydana getirdikleri görülmektedir; konilerden bazıları gölün batı kenarında yükselir ki, bunlardan en güneyde olanı Çakallar Tepesi adını taşır. Bölgeye ait jeolojik harita üzerinde (Şek. 1) Çakallar Tepesi gösterildiği gibi jeolojik yapı da genel çizgileri ile işaret edilmiştir¹. Bu harita 1/500000 lik T. jeolojik haritasından ilâve ve özet yapılarak alınmıştır. (Şek. 1)

Çakallar Tepesi volkanik formasyonları ve insan ayakları izleri :

Çakallar tepesi - Akçeşme (sindel) yolu arasındaki izler

Nebiler (Çarıklar) köyü'nün hemen güneyinde yükselen Çakallar Tepesi, Demirköprü Barajı'ndan 8 km. kadar Kuzeyde, Salihli-Demirci yolunun doğusunda, bu yol ile baraj gölü arasında yer alır; Kula ve orta Gediz vadisinin çok sayıdaki volkanik konilerinden biri ve en batıdaki olarak dikkati çeker. 384 m. yükseltiye sahip tepenin zirve kesiminde ve doğu eteklerinde bazalt lavları, güney ve batı yönünde de gnays temeli örten eski volkanik kül tabakaları ve bunları örten bazaltik cüruf yığınları göze çarpar. (Şek. 1-3 ve Foto. 1-4)

Önce, sertleşmiş bir çamur haline gelmiş volkanik kül üzerinde kalan insan ayağı izleri, kısa bir zaman sonra üzerine yağın bazaltik kum ve cürufle örtülmüş korunmuştur. Nebiler'den gelen köylüler bu cüruf ve volkanik kumları, ocak açarak, inşaat malzemeleri aldıkları sırada, sertleşmiş volkanik küller üzerinde kalmış ayak izlerini görmüşler ve o çevrede su çimentosu yapılmak üzere hammadde aramaları yapan M.T.A. enstitüsünün prospektörlerinden M. Çelik'e söylemişlerdir. M. Çelik ve arkadaşları da ayak izlerini, ilk kez gördükten sonra M.T.A. Enstitüsü'nden paleontolog F. Ozansoy'a ve M.T.A. genel direktörü Sadrettin Alpan'a haber vermişlerdir. Genel direk-

1 Türkiye Jeoloji haritası. M.T.A. Enst. yay. 1960-64, Ankara.

törlükten gereken izni ve araç ve gereci alan F. Ozansoy, fosilleşmiş insan ayak izlerinin bulunduğu yere gelmiş ve incelemelerine başlamıştır. Ozansoy² incelemeleri sonunda, Çakallar Tepesi'nin batı yakasında ve Salihli-Demirci yolunun hemen batı tarafında bulunan ayak izlerinin, buradaki volkanik püskürmelerle oluşan «Bazaltik zonun tüf orta seviyesi yüzeyinde, orta pleistosen, 250.000 yıl önce yaşamış insanlar tarafından bırakılmış olduğu düşüncesine varmıştır; Ayrıca, bu izlerin, Gediz nehrinin flüvyal bir devrede oluşturduğu bir taraçanın üzerinde kaldığı şeklinde bir düşünceye sahip olmuştur».

Bu makalenin yazarı, insan ayak izlerini, önce 1969 yılında, sonra da 1972 ve 1980 yıllarında, araziye gidip yerinde görmek fırsatını elde etmiştir; 1969 ve 1972 yıllarındaki gezilerinde, ayak izlerinden, Salihli-Demirci yolu'nun batısındakileri görmüş, yer ve oluşumlarına ait genel bir bilgi edinmiştir.

1980 yılı Ekim ayındaki gezisinde ise hem Salihli-Demirci yolunun batı yakasındaki izleri hem de, daha doğuda, cüruf aldıkları sırada görülüp ortaya çıkarılan ve Çakallar Tepesi ile Demirköprü Baraj gölü arasında yer alan ayak izlerini yerinde ve ölçüler yapmak suretiyle incelemiştir; incelemelerinin bazı sonuçlarını da özet olarak 1983 yılında yayınladığı kitabında zikretmiştir³.

Yazarın, 1980 deki incelemelerine göre, Salihli-Demirci yolu ile bu yoldan ayrılıp Sindel'e giden yol arasında kalan izler, 50 metre kadar bir mesafede görülmektedir. İzlerin büyük bir kısmı Sindel Yolu'nun hemen güney kenarındaki cürufların altından başlayıp güneydoğuya doğru 35-40 m. kadar devam etmektedir. Aynı izlerden sadece bir kaçı aynı doğrultuda yani güneydoğudan kuzeybatıya doğru, Sindel yolunun hemen kuzey kenarındaki hafif eğimli tüflü yer üzerinden 10-12 m. mesafeden güçlüklerle seçilebilmektedir. İki yol arasındaki bu izler, Gediz vadisine doğru alçalan veya yer yer değişen (5-18 derece arasında) bir eğim gösteren yamaç üzerindeki tüflerde

2 OZANSOY, F. - Türkiye'de Pleistosen fosil ayak izleri. M.T.A. Enst. Dergisi, 1969, No : 72.

3 YALÇINLAR, İ. - Türkiye'de Neojen ve Kuaterner omurgalı Araziler ve Jeomorfolojik Karakterleri. İst. Ün. Ede. Fak. yayın, 1983, No : 2741, İstanbul, s. 129 ve 178-179. (Résumé'li).

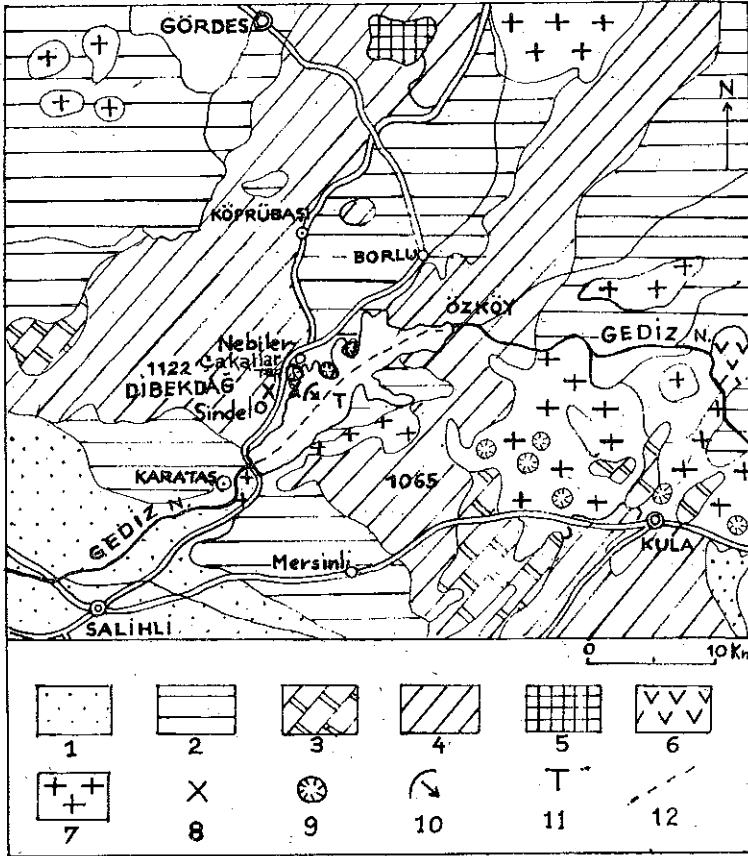
kalmıştır; genelde batıdan doğuya doğru, yani Gediz vadisinin dibine doğru yürüyen 75-80 cm. kadar adım atabilen 2 insan tarafından bırakılmış, kısa bir zaman sonra püskürülüp düşen cüruflla örtülmüştür; izlerin bazıları üzerinde bulunduğu sertleşmiş küller, çeşitli kimseler tarafından kesilip götürülmüştür, büyük bir kısmı da yerinde kalmış, üzeri tekrar cüruflla örtülerek koruma altına alınmıştır. İzlerden, eğimi az olan tüfler üzerindeki normal ayağın hem şeklini hem de büyüklüğünü iyice yansıtmakta, eğimi fazla olan tüflerdeki ise daha uzun ve şekli de daha çok bozulmuş durumdadır. İzlerin yanında nadir olmakla beraber, «*Canidés*» izleri de görülüyor ki bunlar köpek, kurt veya sırtlan gibi hayvanlara ait olabilir.

Çakallar Tepesi ile Baraj gölü arasındaki ayak izleri :

Gölün hemen batı kenarında yükselen cürufların alınması ile ortaya çıkan bu ayak izleri de tüflerin, çamur halinde iken üzerinden iki insanın Gediz vadisinin dibine doğru yürüdüğü sırada bırakılmıştır (şek. 1-3 ve Foto. 2, 3, 4).

Bazaltik cüruflar, inşaat sektörü için kazılıp alındığından, burada da göl kenarındaki araba yolunun batı kenarından itibaren sertleşmiş tüf üzerinde görülmeye başlayan izler, cürufun kazılmakta olan kesimine kadar, kuzeye doğru, önce 21 derece sonra 18 derece ve 17 derece eğim gösteren tüflü zemin üzerinde görülebilmektedir. Biri biraz küçük iki insanın vadi dibine doğru yürüdükleri sırada bıraktıkları izlerden, eğimin çok olduğu alt kesimdekiler bozulmuş ve uzamış bir halde görülüyor, ki bu ayakların fazla eğimli yamaçta biraz kaydığını gösteriyor (Foto 2)

Baraj gölü'ne bakan yamacın eteğindeki izlerin de iki insana ait oldukları ve normal boyda olan ayaklarının normal bir adımla (75-80 cm. aralıkla) hareket ettikleri sırada bıraktıkları anlaşılmalıdır. İzlerin bulunduğu yamaçta eğim, Gediz vadisi'nin dibine doğru, gnayslarda çok arttığı için tüfler tutunamamış, dolayısıyla çamur ve izler oluşmamıştır. Oysaki bu prehistorik insanlar aynı yamacın eteğindeki soğuk su kaynağının ve aynı kesimde ve karşı yamaç üzerinde tuzlu su kaynağının yanından geçerek doğuya doğru hareketlerini sürdürmüş olacaktırlar. Gediz Çayı'nın biri hemen batısında, diğeri (suyu Tuzlu olanı) hemen doğusunda yer alan bu iki kaynak,

Şekil 1 — Gediz vadisi orta kesiminin Jeoloji haritası

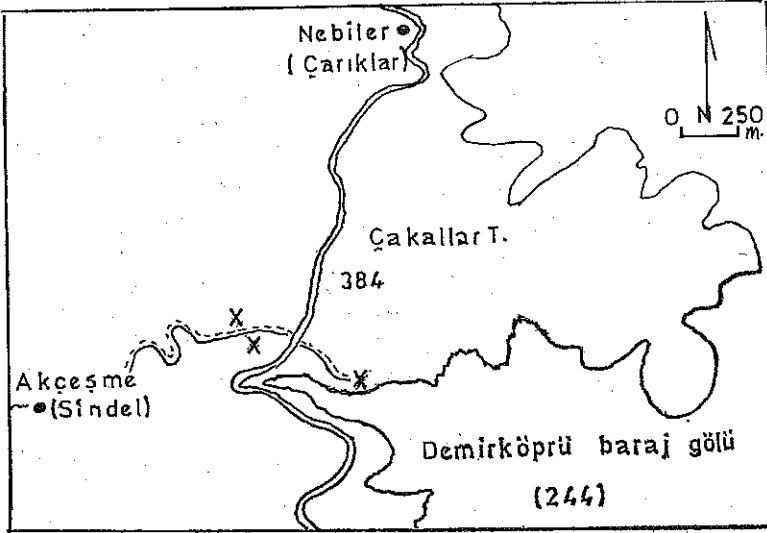
1 - Alüvyon. 2 - Neojen (aikarsu ve göl kökenli). 3 - Mermerleşmiş Kalker (paleozoik-Mesozoik). 4 - Gnays. 5 - Traverten kalkerleri?. 6 - Yeşil volkanik kayac (Kretase?). 7 - Bazalt ve andezitik kayac (Neojen-Kuaterner). 8 - Çakallar Tepesi güneyindeki ayak izleri (fosilleşmiş). 9 - Kraterli yeni volkan konisi. 10 - Gediz çayının batı kenarındaki soğuksu kaynağı (göl suları altında kalmıştır). 11 - Gediz çayının doğu kenarındaki Tuzlu su kaynağı (göl suları altında kalmıştır). 12 - Baraj gölü altında kalan Gediz ırmağı yatağı.

baraj gölü'nün suları altında kalmıştır. Belki de, aynı prehistorik insanlar, batı-doğu doğrultuda gidip kaynaklardan yararlanıp önce Salihli-Demirci esas yolu ile Sindel Köyü'ne giden toprak araba yolu arasındaki ayak izlerini, sonra da Çakallar Tepesi ile baraj gölü arasındaki ayak izlerini bırakmışlardır.

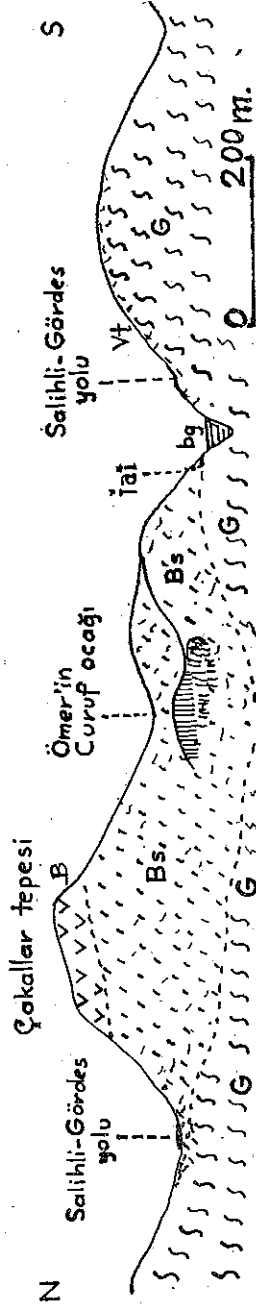
Bu insanlara ait başka izlere, kullanmış olmaları muhtemel aletlere, herhangi bir maddeye ve barınak yerlerine bugüne kadar rastlanmamıştır. Bu insanların Gediz Vadisinin orta kesimindeki bazaltik lavlardan oluşmuş kayalıkların arasındaki boşluklarda, gnayslardaki çatlakların erozyonlar genişleyerek açılmış yarıklarda veya Borlu-Saray Ilıca'sı ile Özköy kesimlerindeki karstik alanlarda barındıkları hatıra gelmektedir. (Şek. 1)

İzleri örten içerisinde yer yer volkan bombaları bulunan bazaltik cüruf ve kumların üzerinde açılmış belirli akarsu vadileri ve sel hendekleri bulunmadığı ve yine bu cüruflar üzerindeki toprakların genellikle çok kalın olmadığı göz önünde tutulunca ayak izlerinin çok eski olmadıkları anlaşılıyor. İzleri bırakan insanların üst Pleistosen veya Holosen'de (8-10 bin ? yıl önce) yaşamış oldukları söylenebilir.

Yazar, ayak izlerini üçüncü kez 1980 de yerinde incelerken bu incelemeye ilgi gösterip destekleyen Türk-Amerikan Kültür Heyeti Başkanlığına burada teşekkürü borç bilir.

Şekil 2 — Demirköprü Baraj gölünün batısında, Salihli-Demirci-Gördes yolunun orta kesiminde, fosilleşmiş ayak izlerinin yerlerini gösteren (X işaretli) kroki.

Sekil 3 — Çakallar Tepesi - Demirköprü Baraj gölü üzerinde geçen kesit.
 G - Gnaystemel. Bs - Bazaltik cüruf, sünger taşı ve kumlar. İat - Volkanik küller. B - Bazalt lavı ve cürfları (Çakallar Tepesi kesimi). bg - Baraj gölü batısında volkanik tüflerdeki fosilleşmiş ayaklıları (Prehistorik 2 insana ait). Bu izler, 244 m. yükseltideki göl düzeyinden 5-8 m. yüksekte bulunuyor; Çakallar Tepesinin yükseltisi ise 384 metredir.

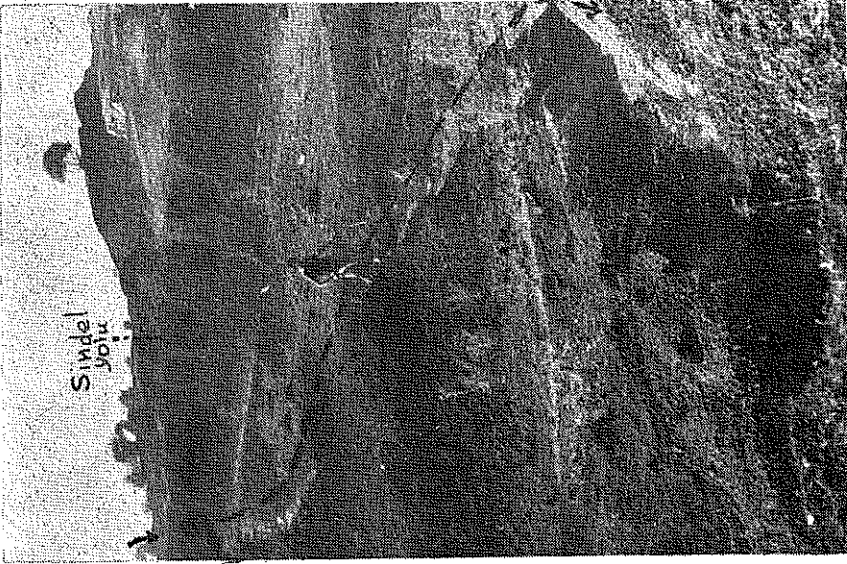

Foto 1 — Salihli-Demirci yolunun batı kenarındaki 2 insana ait ayak izlerinin bulunduğu yamaç (Kesik siyah çizgi, ayak izlerinin yüzeye çıkarıldığı kesimi gösteriyor. Foto kuzeye doğru çekilmiştir). (Foto İ.Y.).

Foto 2 — Çakallar Tepesinin güney eteğinde ve Baraj gölü Kenarında sertleşmiş tüfler üzerindeki insan ayağı izleri (Foto İ.Y.).

Foto 3 — Bazalt lavı ve cüruflarından oluşmuş Çakallar Tepesi (384 m. Yükseltide bulunuyor). Ön plânda, Ömer'in cüruf ocağı; bu ocaktan alınan cüruf ve pomza, endüstride kullanılıyor, kamyonlarla taşıyor.
(Foto kuzeye bakış. İ.Y.).

Foto 4 — Çakallar Tepesi güney yamacı eteği. Şahsın önündeki beyaz kesimlerde, tüflerin üzerindeki ayak izleri (2 insana ait) ortaya çıkarılmıştır. Sağda, Demirköprü Baraj gölü. (Foto. İ.Y.) (kuzeye bakış).